

УДК 811.162.1'367.622'42

ФУНКЦІОНУВАННЯ МНОЖИННИХ ФОРМ ПОЛЬСЬКИХ ІМЕННИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ СМУТКУ

Ірина БУНДЗА

Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, 79000
Кафедра польської філології
e-mail: irashewchuk@gmail.com

У статті досліджуються числові особливості множинних форм польських іменників *singularia tantum* на позначення смутку. Проведено словниковий аналіз іменників цієї групи з метою встановлення граматичних значень категорії числа. Визначено частотність і кількісні відношення форм множини та однини у Національному корпусі польської мови, отримані результати порівняно зі словниковою інформацією. Проаналізовано контексти з формами множини іменників *singularia tantum* на позначення смутку, з'ясовано семантику множинних форм цих іменників та виявлено ті з них, що не входять до словників сучасної польської мови.

Ключові слова: граматична категорія числа, однина, множина, іменники на позначення смутку, іменники *singularia tantum*, корпус текстів польської мови.

Зв'язок форм числа іменників з позамовною дійсністю, кількісні значення форм однини і множини іменників, нейтралізація форм однини і множини в тексті, особливості вживання іменників *singularia tantum* та *pluralia tantum* неодноразово перебували в колі наукових зацікавлень слов'янських, передовсім польських, мовознавців. Функції числових форм іменника і їхній зв'язок з позамовною дійсністю описав польський учений К.Фелешко¹. Особливостям числових форм іменника та проблемам квантифікації присвячені матеріали наукової конференції “Число, кількість, міра”². Проблему визначення меж іменників *singularia tantum* та *pluralia tantum* описав А.Дишак³. Словотвірні особливості, історія розвитку і семантичні групи іменників *pluralia tantum* є об'єктом ґрунтовної праці Т.Фределувни⁴. Словотвірні функції групи іменників *pluralia tantum* розкрила Е.Роговська⁵. Проблеми кодифікації іменників з неповною числовою парадигмою у словниках польської мови присвячені праці У.Хрен⁶,

¹ Feleszko K. Funkcje form kategorii liczby w polskiej grupie imiennej. Warszawa, 1980.

² Liczba, ilość, miara. Materiały Konferencji Naukowej w Jadwisinie 11–13 maja 1972 r. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1973.

³ Dyszak A. Rzeczowniki i czasowniki defektywne w systemie fleksyjnym współczesnej polszczyzny // Bulletin de la Société Polonaise de Linguistique. 2001. T.LVII. S.141–154.

⁴ Friedelówna T. Kategoria plurale tantum w języku polskim. Toruń, 1968.

⁵ Rogowska E. Kategoria plurale tantum w funkcji formantu słowotwórczego // Język Polski. 1991. T.LXXI. Z.3–5. S.213–220.

⁶ Chren U. Rzeczowniki tzw. singularia tantum w Słowniku języka polskiego PAN / Studia z polskiej leksykografii współczesnej, 1989. T.3. S.163–186.

Г.Штомбер⁷, Г.Ядацької⁸, А.Цеслікової⁹, А.Анджейчук¹⁰, Й.Градковської¹¹. Множинна форма власних назв аналізується у праці З.Калети¹². Функції іменникових форм множини в мові преси, радіо і телебачення визначила А.Грибосьова¹³. Функціонування множинних форм іменників *singularia tantum* досліджують З.Салоні¹⁴ та М.Подхасцька¹⁵. Словниково-корпусний аналіз іменників *singularia tantum* здійснив у своїй монографії Л.Шалкевич¹⁶ (іменники *singularia tantum* поділені у ній на певні семантичні групи та на прикладі репрезентативних одиниць, які найчастіше подані в граматиці польської мови, досліджено словниковий опис цих іменників, механізми вживання, значення та функції множинних форм іменників *singularia tantum*). Питання лексикалізації множинних форм іменників та словотвірну здатність категорії числа висвітлено у працях Й.Мітурської-Бояновської¹⁷, Т.Гондецької¹⁸, П.Кжижановського¹⁹.

Категорія числа іменника розглянута й у працях українських та російських мовознавців: О.Потебні²⁰, В.Дегтярьова²¹, О.Бондарка²², О.Безпояско²³, А.Реформатського²⁴, а також у граматиці і підручниках, в яких розкриті типологічні особливості категорії числа, іменники *singularia tantum* і *pluralia tantum*. Йдеться, насамперед, про розвідки А.Нагурко²⁵, М.Баньки²⁶, Р.Гжегорчикової²⁷, І.Білодіда²⁸, М.Жовтобрюха та Б.Кулика²⁹, В.Горпинича³⁰, О.Безпояско, К.Городенської та В.Русанівського³¹, І.Вихованця³².

⁷ Sztomber G. Problem leksykograficzny notowania rzeczowników odprzymiotnikowych na –ość w języku polskim (na materiale *Słownika języka polskiego PAN* pod red. W. Doroszewskiego) // *Studia z polskiej leksykografii współczesnej* / Pod red. Z. Saloniego. 1989. T.3. S.187–208.

⁸ Jadacka H. *Pluralia tantum* w opisie leksykograficznym // *LingVaria*. 2006. T.I. S.161–169.

⁹ Cieślukowa A. *Pluralia tantum* w opisie nazw własnych // *Prace Filologiczne*. 2007. T.LIII. S.87–91; Cieślukowa A. Liczba mnoga czy *plurale tantum*? // *Język Polski*. 1992. T.LXXII. Z.4–5. S.362–364.

¹⁰ Andrzejczak A. (Nie) tylko w liczbie mnogiej. Rozważania o szeroko rozumianych *plurale tantum* // *LingVaria*. 2007. T.2. S.177–188.

¹¹ Gradkowska J. Charakterystyka fleksyjna rzeczowników *plurale tantum* (na materiale *Słownika języka polskiego PAN* pod red. W. Doroszewskiego) // *Studia z polskiej leksykografii współczesnej*, 1989. T.3. S.145–162.

¹² Kaleta Z. Zagadnienie liczby mnogiej nazw własnych // *Polskie nazwy własne: Encyklopedia*. Warszawa – Kraków, 1998. S.29–31.

¹³ Grybosiowa A. Funkcje leksemów liczby mnogiej rzeczownika w języku prasy, radia i telewizji // *Wybór tekstów do nauki o języku polskim*. Warszawa, 1988. S.247–254.

¹⁴ Saloni Z. Co istnieje, a co nie istnieje w języku polskim // *Prace Filologiczne*. 1992. T.37. S.75–87.

¹⁵ Podhajecka M. Czy rzeczownik *ryzyko* wciąż należy do *singularia tantum*? // *Poradnik Językowy*. 2007. Z.2. S.54–62.

¹⁶ Szalkiewicz Ł. *Singularia tantum* w języku polskim. Analiza słownikowo-korpusowa. Warszawa, 2013.

¹⁷ Miturska-Bojanowska J. Rosyjskie i polskie rzeczowniki polisemiczne w aspekcie kategorii liczby. Szczecin, 2003.

¹⁸ Gondecka T. Kategoria liczby w funkcji formantu słowotwórczego (przyczynek do słowotwórczej roli fleksji we współczesnym języku polskim) // *Rozprawy Komisji Językowej*. 1978. T.11. S.49–56.

¹⁹ Krzyżanowski P. Kategoria liczby jako wykładnik odrębności leksykalnej // *Z polskich studiów slawistycznych*. Seria 7. Językoznawstwo. 1988. S.231–236.

²⁰ Потебня А.А. Из записок по русской грамматике. Т.3. Москва, 1968. С.24–37.

²¹ Дегтярев В.И. Категория числа в славянских языках. Ростов-на-Дону, 1982.

²² Бондарко А.В. Теория морфологических категорий. Санкт-Петербург, 1976.

²³ Безпояско О. Іменні граматичні категорії. Київ, 1991. С.134–159.

²⁴ Реформатский А. А. Число и грамматика // *Реформатский А.А. Лингвистика и поэтика*. Москва, 1987. С.76–87.

²⁵ Nagórko A. Zarys gramatyki polskiej. Warszawa, 2006. S.111–113.

²⁶ Bańko M. Wykłady z polskiej fleksji. Warszawa, 2002. S.57–59, 143–147.

²⁷ Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia. T.1–2. Warszawa, 1999. S.130–134, 203–207.

²⁸ Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Київ, 1969. С.67–69.

²⁹ Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. Київ, 1965. С.229–232.

³⁰ Горпинич В.О. Морфологія української мови. Київ, 2004. С.63–69.

³¹ Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Грамматика української мови. Морфологія. Київ, 1993. С.72–87.

та ін. Питання, що стосуються категорії числа, а особливо іменників *singularia tantum* та *pluralia tantum*, порушені і в працях із загального мовознавства, мовознавчих енциклопедіях і словниках³³.

Попри значне зацікавлення різними аспектами категорії числа іменника в сучасному польському мовознавстві, й надалі малодослідженим залишається питання функціонування форм множини іменників *singularia tantum* у текстах, аналіз значень множинних форм та кодифікація цих значень у сучасних словниках польської мови.

У пропонованій статті з використанням технічних можливостей сучасної мовознавчої науки, а саме методів корпусної лінгвістики (зокрема даних Національного корпусу польської мови), досліджуються особливості вживання множинних форм іменників *singularia tantum* у сучасній польській мові, з'ясовується поширеність чи поодинокість множинних форм цих іменників, наявних у корпусі польських текстів, визначаються, чи/наскільки формальна зміна числа впливає на значення слова, які значення виражають множинні форми, а також аналізується кодифікація числових змін у сучасних лексикографічних джерелах сучасної польської мови ("Універсальний словник польської мови" (USJP)³⁴, "Інший словник польської мови" (ISJP)³⁵ та "Великий словник правильної польської мови" (WSPP)³⁶).

З огляду на те, що множинні форми, утворені від іменників *singularia tantum*, часто відображають ставлення мовця до висловлюваного, у статті обрано групу іменників із загальним значенням смутку, яка є складовою ширшої лексико-семантичної групи іменників на позначення почуттів і емоцій людини. Іменники на позначення смутку належать до семантико-граматичної категорії "абстрактні іменники". Граматична особливість абстрактних іменників полягає в неповній числовій парадигмі³⁷, тобто, виражаючи семантичну абстрактність та переважно не підлягаючи лічбі, вони мають форму лише однини або множини. Серед абстрактних іменників на позначення почуттів та емоцій в українській мові виділяються іменники *singularia tantum* (наприклад **радість, смуток**) та *pluralia tantum* (наприклад **веселоці, задрощі**), натомість, у польській мові лексеми цього типу мають форму лише однини (наприклад **radość, smutek, wesolość, zazdrość**). Множинні форми польських іменників *singularia tantum*, які можуть бути утворені за аналогією до іменників з повною числовою парадигмою, набувають у контексті нових, конкретніших, значень: наприклад, форма слова **radości** позначає радісні події в житті якоїсь людини чи групи людей (*Porwani przez.../strzelców towarzyszy-*

zżyliśmy im w walce, w życiu codziennym, w ich radościach i smutkach, we wzlotach i upadkach. [NKJP: Andrzej Urbańczyk, 1985]; подібно форма слова **smutki** – сумні події, клопоти (*Doświadczasz dziwnych, nieoczekiwanych sytuacji, szczególnie w związkach miłosnych, które zwykle przynoszą cierpienie, smutki, straty, osamotnienie...* [NKJP: Krystyna

³² Вихованець І.Р., Городенська К.Г. Теоретична морфологія української мови. Київ, 2003. С.92–97.

³³ Див.: Hockett C.F. Kurs językoznawstwa współczesnego. Warszawa, 1968. S.272–273; Lachur C. Zarys językoznawstwa ogólnego. Opole, 2004. S.119–121; Encyklopedia wiedzy o języku polskim. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1978. S.299, 243; Grzegorzczkova R. Kategorie gramatyczne // Współczesny język polski: Encyklopedia. Lublin, 2001. S.453–467; Podlaska D., Plóciennik I. Leksykon nauki o języku. Bielsko-Biała, 2002. S.82–83; Карпенко Ю.О. Вступ до мовознавства. Київ–Одеса, 1991. С.262–264; Кочерган М.П. Загальне мовознавство. Київ, 2003. С.238–243 та ін.

³⁴ Uniwersalny słownik języka polskiego. T.1–4. Warszawa, 2003.

³⁵ Inny słownik języka polskiego. T.1–2. Warszawa, 2000.

³⁶ Wielki słownik poprawnej polszczyzny. Warszawa, 2007.

³⁷ Див.: Lachur C. Zarys językoznawstwa ... S.120; Podlaska D., Plóciennik I. Leksykon ... S.83; Krzyżanowski P. Kategoria liczby ... S.232; Борецький В.В. Транспозиційні відношення у сфері семантико-граматичних категорій іменника. Автореф. дис. ... канд. філол. наук: Київ, 2008. С.8; Волох О.Т., Чемерусов М.Т., Чернов С.І. Сучасна українська літературна мова. Морфологія. Синтаксис. Київ, 1989. С.42 та ін.

Konaszewska-Rymarkiewicz, 1997]. Щодо форми *smutki*, то словники польської мови (USJP, ISJP, WSPP) дають її окремою словниковою статтею (USJP та NSPP) або окремим значенням у межах словникової статті *smutek* (ISJP), при цьому зазначається, що слово належить до іменників *pluralia tantum*. Множинна форма іменника *radość* та значення, якого вона набуває, у згаданих словниках не фіксується.

Матеріал нашого дослідження становить 20 лексичних одиниць, а саме *bolesć, depresja, desperacja, melancholia, nostalgia, ponurość, posepność, przygnębienie, przykrość, rozgoryczenie, rozpacz, rozżalenie, smętek, smutek, tęsknica, tęsknota, utęsknienie, żal, żaloba, żalność*. Функціонування іменників на позначення смутку досліджувалося за текстами Національного корпусу польської мови³⁸ (за допомогою пошукової системи Pelcra), а саме його стилістично зрівноваженої версії, яка налічує близько 250 млн. слів. У корпусі представлені тексти в такій пропорції: періодичні видання – 50%, книги – 29%, усне мовлення – 10%, інтернет (блоги, форуми, інтернет-сайти) – 7%, інші писані тексти – 4%. Отримані результати якнайповніше відображають реальну картину функціонування іменників на позначення смутку в сучасній польській мові. Досліджено 3337 контекстів вживання множинних форм іменників, похідних від іменників *singularia tantum* із загальним значенням смутку.

Наступний етап дослідження полягав в опрацюванні словникових статей іменників на позначення смутку у сучасних словниках польської мови (USJP, ISJP та WSPP) з метою виявлення інформації про числові особливості цих іменників. У згаданих словниках граматична характеристика багатозначних слів дається окремо для кожного зі значень. До уваги бралися значення іменника “почуття”, “емоція”.

Як іменники *singularia tantum* у всіх трьох словниках кваліфікуються слова *desperacja, nostalgia, ponurość, posepność, przygnębienie, rozpacz, smutek, żaloba, żalność*. Словникової статті цих іменників містять кваліфікатори *blm* (USJP, WSPP), *NL* (ISJP), які інформують про вживання слова лише у формах однини. У всіх трьох словниках наведені іменники з повною числовою парадигмою, а саме *depresja, rozgoryczenie, smętek*. При цьому в ілюстративній частині словникової статті даних іменників є приклади вживання їх лише у формі однини.

Як іменники *singularia tantum* в USJP та іменники з повною числовою парадигмою в ISJP окреслено слова *melancholia, przykrość, rozżalenie, utęsknienie, żal*. Знову ж таки, в ISJP ці іменники ілюструються лише прикладами вживання в однині.

У словникових статтях деяких іменників автори USJP використовують кваліфікатор *zwykle w lp*, який інформує, що слово зазвичай вживається в однині. Однак такий кваліфікатор не дає інформації, чи належить цей іменник до *singularia tantum*. Серед нашого матеріалу таким кваліфікатором відзначені іменники *bolesć, tęsknica, tęsknota*. В ISJP ці слова представлені по-різному: *bolesć* – як *singularia tantum*, *tęsknota* – як іменник з повною числовою парадигмою, іменника *tęsknica* словник не фіксує. У WSPP числова характеристика іменників на позначення смутку подібна до характеристики в USJP, за винятком іменника *żal*, який в WSPP представлений як іменник з повною числовою парадигмою.

Опрацьовані словникові статті іменників на позначення смутку, з огляду на словникову граматичну характеристику, можуть бути поділені на три групи:

1) іменники *depresja, rozgoryczenie* і *smętek*. У всіх трьох словниках їх трактовано як іменники з повною числовою парадигмою, хоча в ілюстративній частині словникової статті їх вживання у формі множини не підтверджене;

2) іменники *desperacja, nostalgia, ponurość, posepność, przygnębienie, rozpacz, smutek, żaloba, żalność*, які, за словниковим описом, належать до *singularia tantum*;

³⁸ Narodowy Korpus Języka Polskiego. Режим доступу: <http://nkjp.pl>.

3) іменники *bolesć, melancholia, przykrość, rozżalenie, tęsknica, tęsknota, utęsknienie, żal*, які в словниках представлені по-різному.

Наступний крок у нашому дослідженні – робота з корпусом текстів. На підставі корпусних даних виявлено частотність вживання обох форм – однини та множини – іменників на позначення смутку. Отримані результати представлені в *табл. 1*.

Таблиця 1
Кількісні відношення словоформ іменників на позначення смутку
в Національному корпусі польської мови*

група	іменник	загальна кількість словоформ	кількість форм множини	відсоток форм множини
1	<i>rozgoryczenie</i>	765	16	2,09 %
	<i>smętek</i>	184	14	7,6 %
	<i>depresja</i>	4456	500	11,2 %
2	<i>posepność</i>	32	-	-
	<i>przygnębianie</i>	811	2	0,25 %
	<i>żaloba</i>	1 956	20	1,02 %
	<i>żalność</i>	352	4	1,14 %
	<i>desperacja</i>	754	10	1,28 %
	<i>rozpacz</i>	5 752	81	1,4 %
	<i>ponurość</i>	68	1	1,47 %
	<i>nostalgia</i>	1 017	29	2,85 %
3	<i>smutek</i>	6 291	603	9,58 %
	<i>rozżalenie</i>	225	1	0,44 %
	<i>melancholia</i>	1 155	9	0,78 %
	<i>utęsknienie</i>	360	3	0,83 %
	<i>żal</i>	11 648	893	6,67 %
	<i>przykrość</i>	2 991	344	11,5 %
	<i>tęsknota</i>	4 019	573	14,26 %
<i>tęsknica</i>	41	13	31,7 %	

* У кожній групі слова розміщено в порядку зростання відсотка їх форм множини.

	<i>bolesć</i>	650	221	34 %
--	---------------	-----	-----	------

Як бачимо, кількісні відношення форм однини та множини відповідних іменників на позначення смутку у польській мові коливаються від **0,25%** (*żaloba*) до **34%** (*bolesć*) (за винятком іменника *posepność*, для якого контекстів з формою множини не виявлено). Для іменників другої групи (*singularia tantum*) відсоток форм множини становить **0,25%–9,58%**. Щодо іменника *smutek*, то в словниках як *pluralia tantum* наводиться форма множини *smutki*, чим і пояснюється високий (**9,58%**) його відсоток, порівняно з іншими словами цієї групи, форма множини яких у словнику не зафіксована. Щодо іменників *melancholia* (**0,78%**), *rozżalenie* (**0,44%**), *utęsknienie* (**0,83%**), то, попри незначний відсоток форм множини (порівняно з другою групою), в ISJP ці іменники кваліфікуються як іменники з повною числовою парадигмою. Значну частку форм множини іменників *bolesć* (**34%**), *przykrość* (**11,5%**), *żal* (**6,67%**) можна пояснити їхньою багатозначністю, причому в одному зі значень їм притаманні форми і однини, і множини, а іменників *tesknica* (**31,7%**), *tesknota* (**14,26%**) – інформацією у словниковій статті про наявність у них форм однини і множини (в USJP дається інформація про те, що ці іменники зазвичай вживаються у формі однини). Таким чином, у словниках сучасної польської зафіксовано певну тенденцію до вживання іменників *singularia tantum* у формах множини, однак не завжди це відбувається послідовно (наприклад, іменник *rozgoryczenie* (**2,09%**) у словниках представлений як іменник з повною числовою парадигмою, а *nostalgia* (**2,85%**) – як іменник *singularia tantum*).

З аналізу контекстних значень польських іменників на позначення смутку можна зробити висновки про те, що вжиті у формах множини іменники *singularia tantum* набувають значення конкретизації, квантифікації, лексикалізації, термінологізації, а також відзначаються експресивним відтінком, виражають оцінку чи ставлення мовця до висловлюваного.

Конкретизація значення абстрактного іменника може відбуватись у самій лексемі, представленій формою однини, однак такі семантичні зміни стають помітні у контекстах із формою множини. Конкретизовані абстрактні поняття співвідносяться з особами, предметами, ситуаціями, подіями, з якими вони пов'язані. Абстрактні іменники на позначення смутку, вживаючись у формі множини, найчастіше виражають відповідні емоції та почуття, притаманні конкретній людині чи групі людей. Наприклад: *Dopiero po pana śmierci dowiedziałam się, że miał pan wielkie depresje, załamania, wątpliwości* [NKJP: Janda K. *Www.małpa.pl*, 2004]; *On sam, starszy od swojej żony ponad trzydzieści lat, doskonale znał kobiece dąsy, melancholie i migreny* [NKJP: Krajewski M. *Koniec świata w Breslau*, 2003]; *Autor "Notatek z podziemia" często sugerował, że rozdrażnienia, złości i melancholie jego bohaterów mają swój związek z klimatem i nastrojem miasta* [NKJP: *Gazeta Wyborcza*, 1993. 2 stycznia]; *Zapracowuję się, bo tylko w ten sposób mogę przenieść na płótno moje tęsknoty, moje wrażenia i nostalgie* [NKJP: *Dziennik Łódzki*, 2002. 11 października]; *.../ optymizm nie polega na tym, że ktoś się nie przejmuje drobnymi przykrościami, które się przytrafiły innym .../* [NKJP: *Gazeta Wrocławska*, 2004. 6 lutego]; *Nie było to trudne, bo w rozmyślaniach Julii przewijały się ciągle te same rozgoryczenia, rozczarowania, upokorzenia.* [NKJP: Zaniewski A. *Król Tanga*, 1997]; *Zaczęłam pisać dziennik, tam umieszczałam swoje radości i rozpacz.* [NKJP: Kofta K. *Gdyby zamilkły kobiety*, 2005]; *Gdy mnie ogarniają takie smutki, lubię wtedy czytać Senekę...* [NKJP: Jarosz M. *Nasze Zdrowie – Jak skutecznie radzić sobie z lękiem*, 2004]; *.../ jesteśmy ludźmi mającymi uczucia, emocje, choroby, smutki i radości.*

[NKJP: Korczyńska W.M. Wróć... 2001]. У наведених контекстах іменники *depresje, melancholie, tęsknoty, nostalgje, przykrości, rozgoryczenia, rozpacze, smętki, smutki* виражають почуття, емоції, переживання, події, які повторюються у житті людини або різних людей.

Доволі часто множинна форма іменників підсилює негативне забарвлення значення. Для цього задіюються прикметники *straszny* (.../ *umarły w strasznych boleściach* [NKJP: Jasiński B. Pałę Paryż, 1929), *potworny* (*Pokonując słabość i potworne bolesti* [.../ [NKJP: Kwapich T. Detektyw nr 5 (153), 1999]), *duży* (.../ *miał w związku z tym duże przykrości* [NKJP: Gazeta Wyborcza. 1995. 19 czerwca]) та ін.

У різних іменників ступінь конкретизації може бути неоднаковий. Якщо в попередніх прикладах форми множини вказували на конкретні акти переживання почуттів однією людиною або на почуття, властиві різним людям, то в наступному прикладі ступінь конкретизації ще більший. Так, іменник *żal* у формі множини означає претензії та незадоволення кимось або чимось, наприклад: [.../ *Czasami trochę się nawet dziwię swoim żalom do Agnieszki...* [NKJP: Nowacka E. Możenie, możetak, 1976], а також слова, в яких виражається це незадоволення чи сумні враження, нарікання: *Zadzwoń do Igi* [.../ *Wysłuchata cierpliwie jego żalów* [NKJP: Klarecki T., Smolarek I. Wilk... i śmierć bankiera, 2006]. Слова, в яких ми передаємо свої почуття, сприймаються як щось більш конкретне, ніж почуття.

Іменник *żałoba* вживається на позначення не лише почуття, а й, зазвичай, чорного одягу, який носять після смерті близької людини, періоду після смерті людини, коли її близькі не беруть активної участі в світському житті, а також пошанування народом померлої особи чи катастрофи. У всіх значеннях цей іменник є *singularia tantum*, однак у трьох останніх значеннях цей іменник уживається в множині: *Jednak pod czas ogólnonarodowych żałób narodowych – dobrze by było odwołać huczne zabawy...* [NKJP: www.forumowisko.pl, 2007]; *Żony w żałobach, z przodu do ziemi* [NKJP: Białoszewski M., Chamowo, 2010].

Іменник *boleść* у формі множини означає сильний фізичний біль (*Istotnie koło tłących się ognisk leżały trupy skręcone w boleściach* [NKJP: Półtawska W. I boję się snów, 2009], а також душевні страждання (*KAKTUS – w wyniku zawodu miłosnego doznasz wielu boleści* [NKJP: Ostrowska K. Sny – klucz, 2000]).

Конкретизовані форми абстрактних іменників у контексті здатні набувати кількісного значення у поєднанні з різними кількісними окресленнями, наприклад: [.../ *W wyniku zawodu miłosnego doznasz wielu boleści* [NKJP: Ostrowska K. Studio Astropsychologii, 2000]; *Gdyby nie te dwie przykrości, byłby najszczęśliwszym pikolem w "Pacyfiku"* [.../ [NKJP: Worcell H. Zakłete rewiry, 1936]; *Dwadzieścia cztery smutki, To zwykła nasza doba, I dzień jest nie za krótki, I noc się nam podoba* [NKJP: Brzechwa J. Liryka mojego życia, 1966]; [.../ *wyobraził sobie pnące się w górę podłogi i sufity, setki, tysiące łózek, setki, tysiące osobnych łęków, życiowych labiryntów, tęsknot, ataków bólu* [NKJP: Kowalewski W. Bóg zapłac!, 2000]; *Jedna z jej tęsknot, usłyszeć dobrą niemczyznę, bez akcentu, właśnie się spełniała* [NKJP: Nurowska M. Niemiecki taniec, 2009]. У наведених словах на кількісне значення іменників *boleści, przykrości, smutki, tęsknoty* вказують квантитативні слова *wielu, dwie, dwadzieścia cztery, jedna z, setki, tysiące*. Отже, процеси конкретизації та квантифікації пов'язані між собою і в багатьох випадках відбуваються паралельно.

Зі зміною числового значення іменників пов'язане явище лексикалізації: форма множини, утворена від іменника *singularia tantum*, наповнюється новим значенням.

Іноді важко стверджувати: форма множини повинна розглядатися як одне зі значень багатозначного слова чи як нове значення, що утворилося внаслідок лексикалізації форм множини. Деякі польські мовознавці, розглядаючи це явище в межах словотвору, стверджують, що категорія числа виконує функцію словотвірної форманти.³⁹ Прикладами перетворення словоформи, в нашому випадку форми множини, у нове повнозначне слово можуть бути пари *lód* (лід) – *lody* (морозиво), *słodycz* (солодкість) – *słodycze* (солодощі), *zajęcie* (заняття) – *zajęcia* (лекція). Серед іменників на позначення смутку також трапляються випадки лексикалізації форми множини, наприклад: *żal* (жаль) – *żale* (скарги, претензії, нарікання), *smutek* (смуток) – *smutki* (клопоти, переживання), *boleść* (великий смуток, жаль) – *boleści* (біль у черевній порожнині). Значення наведених іменників представлені і в корпусі польських текстів, і в словниках польської мови.

Лексикалізована форма множини часто входить у структуру стійких словосполучень. Прикладом лексикалізації можуть бути словосполучення *gorzkie żale* – відправа під час Великого Посту (*Uczestniczyliśmy w męce Chrystusa: modliliśmy się, śpiewaliśmy gorzkie żale, uczestniczyliśmy w Drodze Krzyżowej...* [NKJP: Gazeta Tczewska, 2008. 25 marca]; (ktoś) *od siedmiu boleści* – погана, недостойна людина, “спеціаліст” (*.../ Och, Tadziu, jaki z ciebie nedorajda, co ty jesteś wart, Tadziu, bohaterze od siedmiu boleści, o tobie nikt nie napisałby książki /.../* [NKJP: Tomaszewska M. Urwany ślad, 2001]).

Прикладом термінологізації значення може бути іменник *depresja*, який позначає психічний стан людини. В корпусі польських текстів виявлено контексти, де форма множини *depresje* вживається як термін: *Starożytne pojęcie melancholia, które dopiero w drugiej połowie XIX stulecia zostało stopniowo wyparte przez termin “depresja”, obejmowało /.../, między innymi depresje nerwicowe i schizofreniczne; /.../ Długość cykli jest większa w depresjach jednobiegunowych niż w dwubiegunowych* [NKJP: Kępiński A. Melancholia, 1974].

Порівняння значень іменників, виявлених у корпусі текстів зі значеннями, поданими в словниках, свідчить про те, що деякі значення множинних форм зафіксовані у словниках (*smutki* – клопоти, переживання; *boleści* – фізичний біль; *przykrości* – неприємні події, клопоти; *żale* – скарги, претензії, нарікання). Іменники *boleść* зі значенням “душевні страждання” та *żałoba* зі значенням одягу чи періоду у словниках визначаються як *singularia tantum*, у корпусі текстів ці значення представлені також формами множини. Множинні форми іменників, які вказують на конкретизовані почуття та емоції однієї людини або групи людей, інтенсивність цих емоцій, у словниках сучасної польської мови не зафіксовані.

Отже, множинні форми іменників на позначення смутку протиставляються формам однини як конкретне – більш загальному. Іменник *żal* як емоція має більш загальне значення, аніж *żale* – емоції, почуття, переживання конкретних людей чи *przykrość* як загальний емоційний стан та *przykrości* – конкретні неприємні ситуації, клопоти, проблеми. Іменники у формі множини означають також посилення емоційного стану людини.

Множинні форми іменників на позначення смутку найчастіше вживаються в літературних текстах, навчальній літературі, а також на інтернет-форумах. Рідше – в літературі факту та публіцистиці. Це дає підстави для припущення, що основною функцією цих форм є експресивна, яка, власне, характеризує художню літературу та розмовну мову, а також бажання мовця виразити своє ставлення до висловлюваного та дати його оцінку.

³⁹ Miturska-Bojanowska J. Rosyjskie i polskie rzeczowniki ...; Gondecka T. Kategoria liczby w funkcji ... S.49–56.; Krzyżanowski P. Kategoria liczby ... S.231–236.

Як свідчить аналіз, у сучасній польській мові помітна тенденція до вживання форм множини іменників *singularia tantum*, до того ж, ідеться не про одинокі випадки. Якщо така тенденція посилюватиметься, то вживання множини іменників *singularia tantum* може стати ужитковою нормою сучасної польської мови.

FUNCTIONING OF PLURAL FORMS OF POLISH NOUNS FOR DENOTATION OF SORROW

Iryna BUNDZA

*L'viv Ivan Franko National University
1, Universytets'ka Str., L'viv, 79000
The Polish Philology Department
e-mail: irashewchyk@gmail.com*

It is investigated number features of the plural forms of Polish nouns *singularia tantum* for denotation of sorrow in the article. It is done lexical analysis of nouns for denoting sorrow to determine the grammatical category of number values. It is defined frequency and qualitative terms of singular and plural forms of nouns denoting sorrow at the National Polish case and compared the results of vocabulary information. It is analyzed the context of the plural form of nouns *singularia tantum* for denoting sorrow, found the value of plural forms these nouns and identified those that do not contain dictionaries of contemporary Polish.

Key words: grammatical category of number, singular, plural, nouns for denoting sorrow, nouns *singularia tantum*, case of texts of Polish.

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ МНОЖЕСТВЕННЫХ ФОРМ ПОЛЬСКИХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ НА ОБОЗНАЧЕНИЕ ПЕЧАЛИ

Ирина БУНДЗА

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко
ул. Университетская, 1, Львов, 79000
Кафедра польской филологии
e-mail: irashewchyk@gmail.com*

В статье исследуются числовые особенности множественных форм польских существительных *singularia tantum* на обозначение печали. Проведен словарный анализ существительных этой группы с целью определения грамматических значений категории числа. Определены частотность и количественные отношения форм множественного и единственного числа в Национальном корпусе польского языка, полученные результаты сравнены со словарной информацией. Проанализированы контексты с формами множественного числа существительных *singularia tantum* на обозначение печали, выяснено семантику множественных форм этих существительных и определены те из них, которые не зафиксированы в словарях современного польского языка.

Ключевые слова: грамматическая категория числа, единственное число, множественное число, существительные на обозначение печали, существительные *singularia tantum*, корпус текстов польского языка.

Стаття надійшла до редколегії 25.04.14
Прийнята до друку 07.05.14